

МИНИСТЕРСТВО
НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР
ПО ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ
И АНАЛИЗИ

ОТЧЕТ
ЗА ИЗВЪРШЕНА
ДЕЙНОСТ
ПО НАЦИОНАЛНАТА
ПРОГРАМА ЗА
ПРЕВЕНЦИЯ НА ХНБ
ПРЕЗ 2018 г.

София, 2019

ОСНОВНИ НАСОКИ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА:

1. УПРАВЛЕНИЕ И КООРДИНИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА
2. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ НАМАЛЯВАНЕ НА ФАКТОРИТЕ НА РИСКА, ВОДЕЩИ ДО ХНБ
 - Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението в дейности по програмата
 - Изграждане на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у медицински и немедицински специалисти
 - Включване на структури от здравната система, обществени структури и общности в дейности по програмата
 - Законодателство
3. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ВОДЕЩИТЕ ХНБ
4. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА
5. ФИНАНСОВИ РЕСУРСИ ПО ПРОГРАМАТА
6. ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ТЯХНОТО ПРЕОДОЛЯВАНЕ

1. УПРАВЛЕНИЕ И КООРДИНИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

Във връзка с управлението и координирането на дейностите по програмата, през отчетния период са проведени:

- *Две заседания на Националния програмен съвет (НПС)* – във връзка с актуализацията на програмата и обсъждане на дейностите, залегнали в утвърдената план-сметка за 2018 г.

- *Две работни срещи с представители на МЗ, НЦОЗА и РЗИ*, свързани с разработването на система за отчитане, обратна връзка и контрол по изпълнението на дейностите по програмата на централно и областно ниво и във връзка с изпълнението на дейностите по организирането и провеждането на популационен скрининг на онкологични заболявания, изготвен на база въведения пилотен модел за скрининг на три вида ракови заболявания, в рамките на проект BG051PO001-5.3.02-001-C0001 “СПРИ и се прегледай” (дейност по т. 2.1.3, т. 2.2.3 и т. 2:3.3 от раздел III от Работната програма, приложение № 1 към Националната програма за превенция на хроничните незаразни болести 2014-2020 г.).

- *Национална работна среща, проведена на 9.11.2018 г.*, в Националния център по обществено здраве и анализи, във връзка с изпълнението на дейностите по програмата. Срещата е организирана от Министерство на здравеопазването съвместно с НЦОЗА, с участието на г-жа Светлана Йорданова – зам.-министър на здравеопазването, доц. д-р Христо Хинков – директор на НЦОЗА, проф. д-р Пламен Димитров – национален координатор на програмата, експерти от МЗ, националните и регионални координатори на програмата.

На срещата са представени и дискутирани: отчет на извършените през годината дейности, насочени към превенцията на четирите основни поведенчески фактора на риска за здравето – тютюнопушене, алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност, а също и за ранна диагностика на водещите ХНБ; анализ на политиките, стратегиите и добрите практики за превенция на хроничните незаразни болести; основни етапи при планиране и осъществяване на здравни комуникационни кампании; добри практики, реализирани на регионално ниво; проблеми, свързани с развитието на програмата и възможностите за тяхното преодоляване.

През годината са проведени и редица работни срещи на областните програмни съвети по текущи въпроси и дейности на програмата.

2. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ НАМАЛЯВАНЕ НА ФАКТОРИТЕ НА РИСКА, ВОДЕЩИ ДО ХНБ

Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението до 19 г. в дейности по програмата

През 2018 година в страната са реализирани значителен брой дейности по промоция на здраве и профилактика на болестите сред деца и ученици. Дейностите са насочени към ограничаване на рисковите фактори, свързани с начина на живот (тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска физическа активност, употреба на алкохол и други); биологичните фактори на риска за хроничните незаразни болести – повишено артериално налягане и затлъстяване; пътнотранспортен травматизъм и други.

Използвани са различни образователни методи и форми на обучение: беседи, лекции, дискусии, тренинги, ТВ и радиопредавания, аудио и видеоклипове, видеопокази, изложби, викторини, тематични дни, празници на здравето, спортни състезания, конкурси, кампании и други:

Ограничаване на тютюнопушенето. Отбелязани са «Световен ден без тютюнев дим» и «Международен ден за борба с тютюнопушенето» с информационно-образователни кампании, включващи здравни беседи и лекции с дискусии за вредата от тютюнопушенето; видеопокази на филми: «Невидимият»; «Ползи за здравето при отказване от тютюнопушене»; «Денят на Яна», «Пушенето забранено», «Наргиле» и др.; организирани са конкурси за рисунка с изложби, обучения, игри на открито «Спорт вместо цигари!», демонстрации на «Пушещата кукла Сю»; дебати „За и против тютюнопушенето“; проведени са обучителни модули: «Младите хора и тютюнопушенето»; «Загаси цигара – спаси сърце»; «Митове и факти за тютюнопушенето»; «Пушенето – за или против. Избери сам!»; «Вредата от пушене на наргиле». Проведени са скринингови кампании за измерване на въглеродния монооксид в издишания въздух и количеството на карбоксиемоглобин в кръвта на пасивни и активни пушачи с апарат (Smoker lyzer) под мотото «Спри сега за по-добро здраве» с изнасяне на Консултативния кабинет за отказване от тютюнопушене (ККОТ) в средни училища, професионални гимназии, сред учителски колективи, медицински специалисти, в административни обекти за граждани. Популяризиран чрез медиите е Националният ученически конкурс „Посланици на здравето“.

Общо за периода, по фактор «Тютюнопушене», са организирани и проведени 61 кампании, отбелязани са 51 световни, международни и тематични дни, празници и 136 други масови прояви. Излъчени са: 68 ТВ предавания, 66 радиопредавания, 464 аудио и видеоклипове, видеопокази, 59 други медийни изяви; публикувани са 98 материала в местни и централни ежедневници, 249 в интернет; организирани са 2 пресконференции; изнесени са 585 лекции и беседи (с 13257 участници); проведени са 33 семинара (със 758 участници), 158 тренинги (с 3157 участници), 214 дискусии (с 3455 участници), 988 индивидуални обучения и консултации. Проведени са 2 проучвания с 469 участници. Разработени и отпечатани са 8 здравнообразователни материала, с тираж 35039. Разпространени са 49324 материала (методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Ограничаване злоупотребата с алкохол. Реализирани са дейности във връзка с «Месец на трезвеността», с демонстрация на алко-очила, беседи, дискусии, дебати «За и против алкохола», «Защо не трябва да се употребява алкохол по време на шофиране?»; излъчени са филмите „42 градуса“, „Път без изход“ и „Несъобразна скорост“; организирана е кампания на 14 февруари «Ден на влюбените», с акцент върху вредата от злоупотребата с алкохол; проведени са масови мероприятия - хепънинг, с излъчване на CD Last Cor, родителски срещи в бар „Малки разговори на големи теми“, арт-работилница за деца и родители за декупаж на бутилки и чаши, викторини, конкурси за най-добра презентация по темата; реализирани са съвместни инициативи на РЗИ и МВР по повод «Месец на безопасността на движението по пътищата» и отбелязване Деня на жертвите от ПТП, с раздаване на брошури и флаери; организиране на дидактични игри по безопасност на движението; изнесени са лекции и беседи за вредата от употребата на алкохол: „Митове, факти и вреди от употребата на алкохол“, „Алкохол, пиене, алкохолизъм“, „Алкохол – какво ни причинява?“, „Алкохолът – разумната мярка“ и други.

Общо за периода, по фактор «Алкохол», са организирани и проведени 30 кампании, отбелязани са 9 световни, международни и тематични дни, и празници и 42 други масови прояви. Излъчени са: 20 ТВ предавания, 21 радиопредавания, 381 аудио и видеоклипове, видеопокази, 25 други медийни изяви; публикувани са 35 материала в местни и централни ежедневници, 144 в интернет; изнесени са 448 лекции и беседи (с 10765 участници); проведени са 47 семинара (с 1184 участници); 150 тренинги (с 2239 участници); 173 дискусии (с 3163 участници); 121 индивидуални обучения и

консултации. Проведени са 2 проучвания с 618 участници. Разработени и отпечатани са 2 здравнообразователни материала, с тираж 31012. Разпространени са 42334 материала (методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Здравословно хранене и борба със затлъстяването. Организиран са кампании за отбелязване на „Европейски ден за борба със затлъстяването, „Седмица за борба със затлъстяването“ и „Световна седмица на кърменето“ под мотото: „Кърменето – основа на живота“; отбелязани са: „Световен ден на здравето“ с презентации, викторина и дегустация на здравословни храни; „Световен ден на прехраната“; „Световен ден за профилактика на йоддефицитните заболявания“; „Европейски ден за здравословно готвене“; популяризиран са препоръките за здравословно хранене; организиран е „Празник на здравословното хранене“, с хепънинг под надслов „Моето благо е здравето“; Кулинарна работилница с деца и техните семейства; измерване с анализатор на съотношението на телесни мазнини и ИТМ; обучения сред уязвими групи деца и демонстрации на приготвяне на здравословни храни „Щурата лаборатория“; изложба от здравословни храни и напитки; проведени са обучителни кампании за информиране на населението по въпросите на здравословното хранене, за подкрепа на кърменето, за борба със затлъстяването.

Общо за периода, по фактор «Хранене», са организирани и проведени 35 кампании, отбелязани са 34 световни, международни и тематични дни, празници и 58 други масови прояви. Излъчени са: 57 ТВ предавания, 52 радиопредавания, 481 аудио и видеоклипове, видеопокази, 64 други медийни изяви; публикувани са 78 материала в местни и централни ежедневници, 218 в интернет; организирана е 1 пресконференция; изнесени са 801 лекции и беседи (с 18860 участници); проведени са 3 обучителни курса (със 120 участници), 32 семинара (с 565 участници), 135 тренинги (с 3756 участници), 285 дискусии (с 5481 участници), 5 индивидуални и обучения и консултации. Проведени са 5 проучвания с 3663 участници. Разработени и отпечатани са 7 здравнообразователни материала, с тираж 95510. Разпространени са 107436 материала (методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

**Таблица 1. Здравнообразователна дейност по факторите на риска за ХНБ
сред население до 19 г. през 2018 г.**

№	ДЕЙНОСТИ	ТЮТЮНО-ПУШЕНЕ		КОНСУМАЦИЯ НА АЛКОХОЛ		НИСКА ФИЗИЧЕСКА АКТИВНОСТ		НЕЗДРАВΟΣЛО В-НО ХРАНЕНЕ		ОБЩО	
		Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой
1.	Кампании	61		30		39		35		165	
2.	Световни/темаг. дни	51		9		27		34		121	
3.	Медиини изяви	59		25		13		64		161	
4.	ТВ предавания	68		20		23		57		168	
5.	Радиопредавания	66		21		39		52		178	
6.	Видеоклипове	22		10		4		16		52	
7.	Аудиоклипове	12		6		1		7		26	
8.	Публикации в пресата	98		35		44		78		255	
9.	Интернет публикации	249		144		165		218		776	
10.	Пресконференции	2		0		4		1		7	
11.	ЗОМ - брой заглавия / тираж	8/35039		2/31012		14/4943		7/95510		31/166504	
12.	ЗОМ - брой разпространени материали	49324		42334		10114		107436		209208	
	Обучителни дейности, реализирани от РЗИ:	Брой	Брой обхванат и лица	Брой	Брой обхванат и лица	Брой	Брой обхванат и лица	Брой	Брой обхванат и лица	Брой	Брой обхванат и лица
13.	Курсове	0	0	0	0	0	0	3	120	3	120
14.	Семинари	33	758	47	1184	0	0	32	565	112	2507
15.	Лекции/беседи	585	13257	448	10765	465	10211	801	18860	2299	53093
16.	Дискусии	214	3455	173	3163	218	2912	285	5481	890	15011
17.	Тренинги	158	3157	150	2239	121	1328	135	3756	564	10480
18.	Видеопокази	430	8103	365	5956	320	3375	458	6387	1573	23821
19.	Индивидуални обучения / консултации	378	378	121	121	73	73	5	5	577	577
20.	ККОТ / консултации	610	1709	0	0	0	0	0	0	610	1709
21.	Други дейности:	63	935	17	496	20	2290	10	1178	110	4899
22.	Масови прояви	73	8097	25	2929	41	6088	48	4957	187	22071
23.	Проучвания	2	469	2	618	3	1879	5	3663	12	6629

Повишаване на физическата активност. Отбелязвани са «Европейска седмица на мобилността», „Световен ден на движението“; спортни празници „Фестивал на здравето и спорта“, „Фестивал Рън“, „Мама, татко и аз“; „Европейска седмица на спорта“, с инициатор сдружение „Бъди активен“, с основна тема „Бъди активен! Be Active!“ и основни принципи на кампанията: повишаване на информираността, насърчаване и редовно участие в спорт, подобряване възможността за достъп до спорт и физическа активност; проведени са множество интерактивни игри, спортни празници, дидактични игри, презентации, видеопокази, състезания, походи и други. Съвместни инициативи със спортни и туристически клубове: спортни състезания, маратон, игри със състезателен характер, туристически походи. Провеждане на обучителни курсове, семинари, лекции „Как да растем здрави и силни“, „Движението и моето здраве“ и др.; традиционни спортни кампании „Движи се и победи“ – спортно-туристически празник за подобряване и укрепване на здравето на населението.

Общо за периода, по фактор «Физическа активност», са организирани и проведени 39 кампании, отбелязани са 27 световни, международни и тематични дни, празници и 61 други масови прояви. Излъчени са: 23 ТВ предавания, 39 радиопредавания, 325 аудио и видеоклипове, видеопокази, 13 други медийни изяви; публикувани са 44 материала в местни и централни ежедневници, 165 в интернет; организирани са 4 пресконференции; изнесени са 465 лекции и беседи (с 10211 участници); проведени са 121 тренинги (с 1328 участници), 218 дискусии (с 2912 участници); 73 индивидуални обучения и консултации. Проведени са 3 проучвания с 1879 участници. Разработени и отпечатани са 14 здравнообразователни материала, с тираж 4943. Разпространени са 10114 материала (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Продължава дейността на конкурса «*Посланици на здравето*», който се реализира в рамките на програмата. Инициативата се организира за десета поредна година от Министерството на здравеопазването, с партньорството на Министерството на образованието и науката, Министерството на младежта и спорта, Министерството на културата, Министерство на околната среда и водите, както и със съдействието на Представителството на Европейската комисия в България.

В тазгодишното издание на конкурса са участвали рекорден брой ученици - над 5 500 от I-ви до XII-ти клас от цялата страна, заедно с техните учители и родители. По програмата „Посланици на здравето“ са проведени 12 000 дебати и дискусии, 7500

спортни прояви и 4500 туристически походи. Почистени са над 3 500 замърсени района в цялата страна и са разработени 85 интернет сайта и електронни книги за здравословен начин на живот. От всички 102 ученически проекта са отличени 65.

Активна остава дейността на разкритите в училищата и извън тях *центрове и клубове*: Клуб на непушача; клуб «SOS приятели»; клуб «Здраве за всички»; клуб «Здраве»; Дневен център за работа с деца и др. Продължава успешно работата на клуб «Посланици на здравето», в който обучените ученици се явяват посредници между своите връстници, медицинските специалисти и педагозите в реализация на дейностите по програмата за здравословен начин на живот.

Извършената дейност през годината, общо по четирите фактора на риска, е изключително голяма. Организиран и проведен са 165 кампании, отбелязани са 121 световни, международни и тематични дни, празници и 297 други масови прояви. Излъчени са: 168 ТВ предавания, 178 радиопредавания, 1651 аудио и видеоклипове, видеопокази, 161 други медийни изяви; публикувани са 255 материала в местни и централни ежедневници, 776 в интернет; организирани са 7 пресконференции с журналисти; изнесени са 2299 лекции и беседи (с 53093 участници); 890 дискусии (с 15011 участници); проведени са 3 обучителни курса (със 120 участници), 112 семинара (с 2507 участници); 564 тренинги (с 10480 участници); 1187 индивидуални обучения и консултации. Проведени са 12 проучвания (с 6629 участници). Разработени и отпечатани са 31 здравнообразователни материала, с тираж 166504. Разпространени са 209208 материала (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Повишаване нивото на информираност, обучение и включване на населението над 20 г. в дейности по програмата

През 2018 г. дейностите за повишаване нивото на информираност на населението над 20 г. бяха насочени към: промоция на здравето; намаляване нивото на поведенческите, биологичните и социалните фактори на риска (тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска физическа активност, злоупотреба с алкохол, повишено артериално налягане, затлъстяване, повишена кръвна захар и др.), също и към образование на населението за превенцията на ХНБ (ССЗ, злокачествени новообразувания, диабет тип 2, ХОББ).

Използвани са различни образователни форми: беседи, лекции, дискусии, кръгли маси, ТВ и радиопредавания, аудио и видеоклипове, видеопокази, тематични дни, празници на здравето, кампании, походи, шествия, концерти, изложби и др.:

Ограничаване на тютюнопушенето. Отбелязан е «Световен ден без тютюнев дим», под мотото на СЗО „Тютюн и сърдечни заболявания“; проведена е скринингова кампания за измерване на въглеродния монооксид в издишания въздух и количеството на карбоксиемоглобин в кръвта на пасивни и активни пушачи с апарат (Smoker lyzer); организирани са „Дни на отворените врати“ с консултации на граждани за отказване от тютюнопушене и изследване степента на никотинова зависимост при пушачи. Реализирани са редица дейности: интернет послания, разяснителни кампании сред родители, бременни жени, майки с деца; организирана е изнесена форма на консултативните кабинети за отказване от тютюнопушенето (ККОТ) в административни обекти и фирми с производствена дейност, с раздаване на здравнообразователни материали за ползата от спиране на цигарите и вредата от тютюнопушенето, справяне с абстинентните симптоми и стреса, здравословно хранене, полза от движението и други.

Общо за периода, по фактор «Тютюнопушене», са организирани и проведени 53 кампании, отбелязани са 40 тематични, световни и международни дни, празници и 40 други масови прояви. Излъчени са: 59 ТВ предавания, 54 радиопредавания, 41 видеоклипове и видеопокази, 59 други медийни изяви; публикувани са 84 материала в местни и централни ежедневници, в интернет - 145; организирани са 3 пресконференции; изнесени са 171 лекции и беседи (с 2592 участници); проведени са 46 семинара (с 834 участници), 118 дискусии (с 1553 участници), тренинги (със 192 участници); извършени са 2059 индивидуални обучения и консултации. Проведени са 4 проучвания (с 542 участници). Разработени и отпечатани са 3 здравнообразователни материала, с тираж 34225. Разпространени са 36401 материала (методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Ограничаване на злоупотребата с алкохол. Проведени са образователно-информационни кампании за повишаване на информираността на населението, относно здравния риск от употребата и злоупотребата на алкохол, алкохолната зависимост и нейните здравни, социални и икономически последици. Реализирани са редица мероприятия по повод «Месец на трезвеността», с демонстрация на алко-очила в обществени обекти и социални заведения; раздаване на послания за вредата от

алкохола, обучителни семинари с дискусии сред медицински специалисти, учители, родители, педагози, студенти, видеопокази на филм «42 градуса» и др.

Общо за периода, по фактор «Алкохол», са организирани и проведени 17 кампании, отбелязани са 13 тематични, световни и международни дни, празници и 16 други масови прояви. Излъчени са: 16 ТВ предавания, 20 радиопредавания, 49 видеоклипове и видеопокази, 23 други медийни изяви; публикувани са 27 материала в местни и централни ежедневници, в интернет - 54; организирани са 2 пресконференции; изнесени са 132 лекции и беседи (с 1592 участници); проведени са 39 семинара (с 534 участници), 179 дискусии (с 2216 участници), 7 тренинги (със 119 участници); извършени са 161 индивидуални обучения и консултации. Разработени и отпечатани са 2 здравнообразователни материала, с тираж 30459. Разпространени са 35259 материала (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Здравословно хранене и борба със затлъстяването. Организирани са кампании сред населението за отбелязване на „Европейски ден за борба със затлъстяването, „Седмица за борба със затлъстяването“ и „Световна седмица на кърменето“; извършени са обучителни дейности сред родители, директори, медицински специалисти, технолози, кухненски персонал от детски градини, училища и социални заведения и граждани, с цел формиране, утвърждаване и промоция на здравословен модел на хранене и нагласи сред населението; популяризиран са препоръките за здравословно хранене; организирани са празници – „Кулинарна работилница“ с деца и техните семейства, измервания с анализатор на съотношението на телесни мазнини и ИТМ и други.

Общо за периода, по фактор «Хранене», са организирани и проведени 32 кампании, отбелязани са 41 тематични, световни и международни дни, празници и 45 други масови прояви. Излъчени са: 50 ТВ предавания, 48 радиопредавания, 56 видеоклипове и видеопокази, 66 други медийни изяви; публикувани са 100 материала в местни и централни ежедневници, в интернет 164; организирани са 2 пресконференции с журналисти; проведени са 9 обучителни курсове, изнесени са 345 лекции и беседи (с 5485 участници); проведени са 58 семинара (с 976 участници), 190 дискусии (с 2565 участници), 4 тренинги (с 46 участници); извършени са 1968 индивидуални обучения и консултации. Проведени са 4 проучвания (с 2278 участници). Разработени и отпечатани са 3 здравнообразователни материала, с тираж

124469. Разпространени са 97712 материала (методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Повишаване на физическата активност. Отбелязвани са: „Световен ден на движението“; спортни празници, обединяващи различни възрасти; „Фестивал на здравето и спорта“, „Фестивал Рън“, „Мама, татко и аз“; „Европейска седмица на спорта“, с основна тема „Бъди активен! Be Active!“; инициативи със спортни и туристически клубове: спортни състезания от различен характер, игри със състезателен характер, туристически походи, демонстрации на сцени на открито на бойни изкуства, аеробика, скално катерене и др. Провеждане на обучителни курсове и семинари на медицински и немедицински специалисти; традиционни спортни кампании „Движи се и победи“ – спортно-туристически празник за подобряване и укрепване на здравето на населението.

Общо за периода, по фактор «Физическа активност», са организирани и проведени 20 кампании, отбелязани са 20 тематични, световни и международни дни, празници и 15 други масови прояви. Излъчени са: 21 ТВ предавания, 26 радиопредавания, 13 видеопокази и 9 други медийни изяви; публикувани са 51 материала в местни и централни ежедневници, 68 в интернет; организирани са 2 пресконференции, изнесени са 143 лекции и беседи (с 2113 участници); проведени са 28 семинара (с 312 участници), 108 дискусии (с 1601 участници), 1 тренинг (с 8 участници); извършени са 36 индивидуални обучения и консултации. Разработен и отпечатан е 1 здравнообразователен материал, с тираж 405. Разпространени са 2947 материала (методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Таблица 2. Здравнообразователна дейност по факторите на риска за ХНБ сред население над 20 г. през 2018 г.

№ / ДЕЙНОСТИ		ТЮТЮНО-ПУШЕНЕ		КОНСУМАЦИЯ НА АЛКОХОЛ		НИСКА ФИЗИЧЕСКА АКТИВНОСТ		НЕЗДРАВΟΣЛОВНО ХРАНЕНЕ		ОБЩО	
		Брой		Брой		Брой		Брой		Брой	
1.	Кампании	53		17		20		32		122	
2.	Световни /темат. дни	40		13		20		41		114	
3.	Медиини изяви	59		23		9		66		157	
4.	ТВ предавания	59		16		21		50		146	
5.	Радио предавания	54		20		26		48		148	
6.	Видеоклипове	1		2		0		3		6	
7.	Аудиоклипове	0		0		0		0		0	
8.	Публикации в пресата	84		27		51		100		262	
9.	Интернет публикации	145		54		68		164		431	
10.	Пресконференции	3		2		2		2		9	
11.	ЗОМ - брой заглавия / тираж	3/34225		2/30459		1/405		3/124469		9/189558	
12.	ЗОМ - брой разпространени материали	36401		35259		2947		97712		172319	
	Обучителни дейности, реализирани от РЗИ:	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица
13.	Курсове	0	0	0	0	0	0	9	204	9	204
14.	Семинари	46	834	39	534	28	312	58	976	171	2656
15.	Лекции / беседи	171	2592	132	1592	143	2113	345	5485	791	11782
16.	Дискусии	118	1553	179	2216	108	1601	190	2565	595	7935
17.	Тренинги	9	192	7	119	1	8	4	46	21	365
18.	Видеопозази	40	536	47	457	13	264	53	1037	153	2294
19.	Индивидуални обучения / консултации	510	510	160	160	35	35	1964	1964	2669	2669
20.	ККОТ / консултации	1549	3259	1	114	1	114	4	172	1555	3659
21.	Други дейности:	15	164	1	50	3	12	27	531	46	757
22.	Масови прояви	25	2267	15	1715	12	1904	18	3643	70	9529
23.	Проучвания	4	542	0	0	2	278	4	2278	10	3098

Здравнообразователната дейност на *високорисково ниво* е насочена към лицата, носители на фактори на риска за ХНБ - нездравословно хранене, ниска физическа активност, тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, както и към тези, прекарвали мозъчен инсулт, страдащи от диабет, сърдечносъдови, белодробни, онкологични и други заболявания.

Продължава работата в *кабинетите за отказване от тютюнопушенето*. На преминалите през кабинетите пациенти е оказана консултативна помощ за отказване от тютюнопушене. Извършени са функционални изследвания на дишането (спирометрия); измервания на артериалното налягане; раздадени са здравнообразователни материали за ползата от спиране на цигарите и вредата от тютюнопушене, справяне с абстинентните симптоми и стреса, здравословно хранене, полза от движението и др. Пациентите са информирани за възможностите от безплатни профилактични прегледи и консултации в пневмофтизиатричните диспансери. Дейността на кабинетите за отказване от тютюнопушене е популяризирана сред населението чрез: изготвяне и разпространение на афиши, дипляни, излъчване на реклама на кабинета и др. Практиката за позициониране на кабинетите извън РЗИ, която се провежда от няколко години в зоните, е удачна. Общо през 2018 г. са консултирани 4968 лица. Проблем остава обратната връзка с тях за установяване на ефективността от проведените консултации.

Продължава работата на разкритите в някои общини *кабинети за измерване на артериално налягане, тегло и ръст*. Безплатно измерване се извършва и в някои аптеки, читалища и пенсионерски клубове. Добра практика са и действащите клубове, като «Клуб на непушачите», «Клуб на хора със здравословни проблеми», «Клуб на работодателите, подкрепящи работна среда без тютюнев дим», на преболедувалите от ИМ, МСБ и други хронични болести.

Извършва се здравнообразователната дейност и извън рамките на програмата, насочена към някои специфични групи от населението: бременни жени, хора в неравностойно положение, инвалиди и други.

Извършената дейност по четирите фактора на риска през годината е значителна. Организиран и проведен са 122 кампании, посветени на контрола на хроничните незаразни болести и факторите на риска за тях, свързани с начина на живот на населението, отбелязани са 114 тематични, световни и международни дни, празници и 116 други масови прояви. Излъчени са: 146 ТВ предавания, 148 радиопредавания, 159 видеоклипове и видеопокази, 157 медийни изяви; публикувани са 262 материала в местни и централни ежедневници, в интернет - 431; организирани са 9 пресконференции с журналисти; проведени са 9 обучителни курсове, изнесени са 791 лекции и беседи (с 11782 участници); проведени са 171 семинари (с 2656 участници), 595 дискусии (с 7935 участници), 21 тренинги (с 365 участници); извършени са 4224 индивидуални обучения и консултации. Проведени са 10 проучвания (с 3098 участници). Разработени и отпечатани са 9 здравнообразователни материала, с тираж 189558. Разпространени са 172319 материала (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Изграждане на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у медицински и немедицински специалисти

Дейностите, свързани с изграждането на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у *медицинските специалисти*, се развиват постоянно в рамките на програмата, но липсата на средства се отразява на броя на мероприятията и тяхната продължителност. Въпреки всичко, през годината са проведени 6 обучителни курса и 5 семинара с общо 258 участници и 72 индивидуални обучения и консултации за разпространението на хроничните болести, факторите на риска за тях, развиването на умения за прилагане на добра профилактична и терапевтична практика и др. (Таблица 3).

Таблица 3. Обучителна дейност на медицински и немедицински специалисти, и партньори по НППХНБ през 2018 г.

Дейности	Медицински специалисти		Медицински специалисти от детските заведения и училища		Специалисти от РЗИ		Немедицински специалисти и партньори		Общо	
	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица
Курсове	6	84	6	230	11	70	5	207	28	591
Семинари	5	174	93	2580	10	249	22	468	130	3471
Индивидуално обучение	72	72	1227	1227	31	31	1222	1222	2552	2552

За изграждане на капацитета на *медицинските специалисти от детските заведения и училищата* в областта на промоцията на здраве и превенцията на ХНБ са проведени 6 обучителни курса и 93 семинара, с общо 2810 медицински специалисти. Извършени са 1227 индивидуални обучения и консултации.

Повишаването на капацитета на *специалистите от РЗИ* е насочено в областта на поведенческите фактори на риска и методите за оценката на резултатите от дейностите по програмата. През годината са проведени 31 индивидуални обучения и консултации, 21 семинара и курсове с 319 специалисти. Недостатъчните средства не позволяват обучението в рамките на програмата да бъде ритмично през годината и с достатъчна продължителност (Таблица 3).

Разработени от НЦОЗА и предоставени на специалистите от РЗИ са *две ръководства*: „Ръководство за добра практика на медицинските специалисти за ограничаване на злоупотребата с алкохол“ и „Здравни комуникационни кампании - основни етапи при планиране и осъществяване“.

За обучение на населението, медицинските и немедицински специалисти и партньори са предоставени следните *презентации* от НЦОЗА: „Препоръки за здравословно хранене при възрастно население, бременни и кърмещи жени в България“; „Съвременни препоръки за здравословно хранене на кърмачета и деца до 7 години“; „Препоръки за здравословно хранене на ученици“; "Връзка между среднодневния прием на натрий, ИТМ и артериално налягане при проучване за приема на натрий сред населението в България на възраст 15-65+ години чрез

определяне на екскрецията на натрий в урината"; „Политики, стратегии и добри практики за повишаване на физическата активност на населението“; „Политики, стратегии и добри практики за ограничаване злоупотребата с алкохол сред населението“; „Политики, стратегии и добри практики за ограничаване на тютюнопушенето сред населението“; „Алкохолът - рисков фактор за здравето“ – презентации за родители, учители, медицински специалисти; „Ниската физическа активност – фактор на риска за здравето“ - презентации за родители, учители, медицински специалисти; „Здравни аспекти на физическата активност. Физическата активност и нейните детерминанти. Препоръки за физическа активност“; „Тютюнопушенето – фактор на риска за ХНБ“ - презентации за родители, учители, медицински специалисти; „ Абстинентни прояви при отказ от тютюнопушене и справяне с тях“; “Глобално проучване на тютюнопушенето при младите хора в България – резултати и динамика на основните индикатори за тютюнопушенето сред българските ученици“.

За повишаване знанията на немедицинските специалисти и партньори по програмата са проведени 27 обучителни курса и семинара с 675 участници и 1222 индивидуални обучения и консултации (Таблица 3).

Добра практика се оказва организираният от НЦОЗА и Националната асоциация „Подкрепа за кърмене“ обучителен семинар „Изграждане на капацитет и повишаване на компетентността на доброволни консултанти по кърмене към НАПК за консултиране и подкрепа в сферата на кърменето“.

Включване на структури от здравната система, обществени структури и общности в дейности по програмата

В реализирането на голяма част от дейностите за повишаване на знанията и изграждане на поведение за здравословен начин на живот на населението участват *различни структури на здравната система (МБАЛ, МЦ, ДКЦ, ПИМП, СИМП, диспансери и др.)*, което създава добра възможност за интегриран подход към здравнообразователната и терапевтична дейност – дейности, насочени към профилактиката и лечението на сърдечносъдовите и онкологичните заболявания, хроничната обструктивна белодробна болест, диабета, популяризирането на здравословното хранене и др.

В рамките на тези мероприятия са извършени безплатни измервания на артериално налягане, тегло и ръст, кръвна захар, костна плътност и др., както и обучение на високорискови групи от населението – лица, прекарвали инфаркт на миокарда и мозъчен инсулт, хипертоници, диабетици и др.

В здравнообразователните дейности, включително и в организираните медийни изяви (пресконференции, радио и телевизионни предавания, интервюта, репортажи, публикации в пресата и др.), участват общопрактикуващи лекари, кардиолози, ендокринолози, онколози, акушер-гинеколози, пулмолози, ревматолози, невролози и др. Активно участват и медицинските специалисти от детските и учебните заведения.

От изключително значение за развитието на програмата е и доброто сътрудничество и подкрепа на *местната законодателна и изпълнителна власт* (Общински съвет и Община), които в повечето области активно участват в дейностите по програмата, касаещи общността като цяло и отделни проблеми, и *множеството партньори на програмата*: дружества, съюзи, клубове, младежки домове, полиция, търговци, производители и др.

Стабилни партньори на екипите на програмата са местните *средства за масова информация*. Заедно с екипите от РЗИ те работят активно за организиране на кампаниите, световните и тематичните дни и други инициативи. Съвместно с тях са реализирани и отразени различни изяви и мероприятия - пресконференции, интервюта, репортажи, радиоигри с награди, блиц-анкети с граждани и др. Продължава да се развива партньорството с *неправителствените организации*, както и с представители на сдружения, съюзи (на инвалидите, диабетиците, слепите и др.), производители на храни, туристически дружества, ученически клубове и др.

Доброто сътрудничество между административните структури и изградената мрежа от професионалисти, експерти и представители на различни групи дават възможност за изпълняването на стратегическите цели на програмата чрез запазване на консенсуса между органите на местната власт, държавните и общинските структури, неправителствените организации, бизнес средите и медиите. По този начин от една страна се предоставя възможност за ползване на качествени услуги от съответните специалисти в общността, а от друга, се осигурява подкрепяща среда и мотивация за представителите на уязвимите групи да използват собствените си сили за недопускане възникването на ХНБ.

Законодателство

- През 2018 г. са разработени и публикувани актуализираните „Физиологични норми за хранене на населението в България“, публикувани ДВ бр.11/2018 г.;
- Подготвена и изпратена за съгласуване в МЗ е актуализираната Наредба №6 за здравословно хранене на деца от 3 до 7 години;
- Подготвен и изпратен за съгласуване в МЗ е „Сборник рецепти и ръководство за здравословно хранене на деца от 3 до 7 години“.
- Проведени са 3 заседания на Научно-експертния съвет по хранене по въпросите на реформулиране на храните.

3. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ВОДЕЩИТЕ ХНБ

На основание чл. 25, ал. 4 от Закона за администрацията и чл. 5, т. 3 от Устройствения правилник на Министерството на здравеопазването, приет с ПМС № 148 от 24.07.2017 г. във връзка с изпълнението на дейностите за 2018 г. по Националната програма за превенция на хроничните незаразни болести 2014-2020 г., приета с Решение № 538 на Министерски съвет от 2013 г., Министърът на здравеопазването възлага на директорите на **РЗИ-Русе и РЗИ-Стара Загора** (заповед №РД-01-349/16.11.2018 г.) да организират и проведат организиран популационен скрининг на онкологични заболявания, изготвен на база въведения пилотен модел за скрининг на три вида ракови заболявания в рамките на проект BG051PO001-5.3.02-001-C0001 “СПРИ и се прегледай”, реализиран с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2007-2013, съфинансирана от Европейския социален фонд и разработените по проекта Ръководства за добра практика при скрининг за **рак на маточната шийка, рак на млечната жлеза и рак на дебелото и правото черво** (дейност по т. 2.1.3, т. 2.2.3 и т. 2:3.3 от раздел III от Работната програма, приложение № 1 към Националната програма за превенция на хроничните незаразни болести 2014-2020 г.).

За изпълнението на посочените дейности е утвърдена сумата **123 500 лв.** - за текущи разходи от средствата, утвърдени със Закона за държавния бюджет за 2018 г. по бюджета на Министерство на здравеопазването, дейност 467 „Национални програми“.

Средствата за изпълнение на дейностите, изразходвани съгласно приложената план-сметка, са посочени на Таблица 4.

Таблица 4. План-сметка за финансовото обезпечаване на разходите по НППХНБ за 2018 г.

РЗИ	Стойност в лева за прегледи	Стойност в лева за анкетни карти за пациентите	Общо за РЗИ
РЗИ-Русе	61 100	650	61 750
РЗИ-Стара Загора	61 100	650	61 750
Общо	122 200	1300	123 500

За извършването на профилактичните прегледи за рак на млечната жлеза, рак на маточната шийка и рак на дебелото и правото черво са сключени общо 30 договори с изпълнители на болничната и извънболничната помощ, както следва:

Област Русе

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на млечната жлеза с мамография	КОЦ-Русе ЕООД;	243
	МБАЛ "Юлия Вревска" - Бяла ЕООД;	270
	УМБАЛ „Канев“ АД;	120
	УМБАЛ „Медика Русе“ ООД	16
Общо	4 изпълнители	649

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на маточната шийка с цитонамазка	КОЦ-Русе ЕООД;	138
	МБАЛ "Юлия Вревска" - Бяла ЕООД;	181
	УМБАЛ „Канев“ АД;	68
	УМБАЛ „Медика Русе“ ООД	114
Общо	4 изпълнители	501

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на дебелото и правото черво с изсл. за окултни кръвоизливи	КОЦ-Русе ЕООД;	99
	МБАЛ "Юлия Вревска" - Бяла ЕООД;	316
	УМБАЛ „Канев“ АД;	44
	УМБАЛ „Медика Русе“ ООД	25
Общо	4 изпълнители	484

Област Стара Загора

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на млечната жлеза с мамография	„Комплексен онкологичен център – Стара Загора” ЕООД	29
	„Медицински център Трета поликлиника” ЕООД	77
	„Медицински център – Проф. д-р Стоян Киркович”	88
	„Ахилес -2000 –МДЛ” ООД	260
	„Медицински център – I – Раднево” ЕООД	196
Общо	5 изпълнители	650

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на маточната шийка с цитоназка	„Комплексен онкологичен център – Стара Загора” ЕООД	27
	„Медицински център Ниамед” ЕООД	29
	„Медицински център – Проф. д-р Стоян Киркович”	48
	”Диagnostично-консултативен център I – Стара Загора” ЕООД	85
	„Медицински център Трета поликлиника” ЕООД	206
	МБАЛ „Д-р Христо Стамболски” ЕООД	67
	„Медицински център – I – Раднево” ЕООД	154
	„Медицински център – I – Гълъбово”	8
	”Медицински център Света Анна”	26
Общо	9 изпълнители	650

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на дебелото и правото черво с изсл. за окултни кръвоизливи	”Диagnostично-консултативен център I – Стара Загора” ЕООД	427
	„Медицински център Трета поликлиника” ЕООД	50
	„Медицински център – Проф. д-р Стоян Киркович”	7
	МБАЛ „Д-р Христо Стамболски” ЕООД	166
Общо	4 изпълнители	650

Създадена е организация за провеждане на скрининга. На интернет-страницата на инспекциите е публикувана информация за целите на кампанията и график на работното време на изпълнителите на посочените изследвания. В регионалните интернет- и ТВ- медии също е популяризирана кампанията. С писма са уведомени представители на областната и общинската управа, здравни медиатори, структури от здравната система – лични лекари, РЗОК, обществени структури – РУО, АСП.

Към декември 2018 г. са извършени общо **3584** профилактични прегледа и **3527** изследвания сред лица на възраст 18-86 години, както следва:

- За рак на млечната жлеза – 1299 прегледа и 1245 мамографии;
- За рак на маточната шийка – 1151 прегледа и 1148 цитонамазки;
- За рак на дебелото и правото черво – 1134 прегледа и изследвания за окултни кръвоизливи (797 жени и 337 мъже).

РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРЕГЛЕДИТЕ И ИЗСЛЕДВАНИЯТА

Рак на млечната жлеза (РМЖ)

ЛИЦА С НАСЛЕДСТВ. ОБРЕМЕННОСТ	БРОЙ МАМОГРАФИИ	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	ДИАГНОЗИ	НАСОЧЕНИ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
684	1245	Нормална мамография - 849 Мастопатии - 6 кистозни структури - 69 Злокачествено образование на млечната жлеза - 22 Доброкачествени образувания на млечната жлеза - 109 Уголемени лимфни възли - 6 Висока плътност на паренхима на млечната жлеза - 12 Фиброаденом - 3 Калцификати - 14 Фиброза - 2 Фибронодуларна структура - 15 Двустранна фиброкистозна структура - 37 Двустранно липоматозни структури - 21 Единични кисти в горен външен сегмент - 6 Липоматозна инволюция - 15 Липоматозна инволюция на жлезистия паренхим - 18 Фибролипо-матозни плаки - 6 Миоматозна инволюция - 7 Окръглена /спикулов. лезия - 9 Фиброкистоза - 8 Фибролипом - 11	Фиброзна мастопатия - 10 Мастопатия хроника - 30 Фиброаденом - 12 Киста - 21 Уплътнение - 3 Туморна формация - 10 Солитарна киста - 29 Злокач. образование на млечната жлеза - 6 Дифузна фиброкистозна мастопатия - 208 Доброкачествено образование на млечната жлеза - 15	Ултразвукова диагностика (УЗД) - 126 Контролен преглед след определен период - 107 Контролно УЗД след определен период - 8 Контр. мамографии след определен период - 13 Мамография/биопсия- 13 Ежегодни прегледи - 4 Оперативно лечение - 6 Биопсия - 6 Доуточняване - 2 Ежегодна мамография - 2 Консултация с хирург - 5 Насочени към ОПЛ - 76
684	1245	849 – с нормална мамография 396 – с изменения	с диагнози - 344 лица клин. здрави – 955лица (от всички прегледани)	Насочени за консулт. и допълнителни изследвания - 356 лица

Рак на шийката на матката (РШМ)

ЛИЦА С НАСЛЕДСТВ. ОБРЕМЕНЕНОСТ	БРОЙ ЦИТОНАМАЗКИ	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	ДИАГНОЗИ	НАСОЧЕНИ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
604	1148	PAP I гр. – 276 PAP II гр. – 770 PAP II A – 51 PAP II B – 15 PAP II-III – 11 PAP III гр. – 19 PAP III A – 3 PAP III B – 1 PAP IV – 1 PAP IV-V – 1	Ендоцервит – 15 Дисплазия – 2 Ерозия на мат. шийка – 6 Миома – 17 Полип на ЖПО – 16 Киста – 1 Пролапс на матката – 1 Десцензус на матката – 4 Ектопия – 1 Овула на Боти – 1 РМСС – 2 Аднексит – 1 Статус след конизация-1 Статус след биопсия – 1 Статус пост суправагинит – 2 Карцином – 1	Контролни прегледи с цитонамазки – 87 Контр. цитонамазка – 2 Хистероскопии – 9 Биопсии – 3 Хистероктомия – 1 Колпоскопии – 5 Наблюдение и доуточняване – 11 Абразио – 2 Изследване на вагинален секрет – 1 За лечение – 5 Насочени към ОПЛ – 19
604	1148	276- отрицателни 872 – с изменения (PAP II гр. – 847; PAP III-IV-V гр.- 25)	с диагнози – 72 лица клин. здрави - 1079лица (от всички прегледани)	Насочени за консулт. и допълнителни изследвания – 145 лица

Рак на дебелото и правото черво (РДПЧ)

ЛИЦА С НАСЛЕДСТВ. ОБРЕМЕНЕНОСТ	БРОЙ ТЕСТОВЕ ЗА ОК	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	ДИАГНОЗИ	НАСОЧЕНИ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
502	1134	Положителни - 66 Отрицателни - 1068	Колит – 2 Обс.Ту - 1 Полип на ректума – 2 Полипи – 2 Хемороиди (вътрешни/външни) - 17 Карцином на ректума -5 Анална фисура – 1 За уточняване – 40 Клинично здрави - 1064	VCG -15 Ендоскопско изследване - 2 За уточняване - 14 ФКС – 41 Повторно изсл. – 1 Консултация с гастроентеролог - 2 Насочени към ОПЛ - 35
502	1134	66 - положителни 1068 - отрицателни	с диагнози – 70 лица клинично здрави - 1064 (от всички прегледани)	Насочени за допълнителни изследвания – 110 лица

Изводи:

- На профилактични прегледи за онкологични заболявания са преминали 3584 лица, от които с изследвания – 3527 лица (съответно 3190 жени за РМШ, РМЖ, РДПЧ) и 337 мъже (за РДПЧ).
- Възрастта на участвалите в скрининга варира от 18 до 86 години в зависимост от преценката на специалистите.
- За фамилна обремененост за РМШ съобщават – 604 лица (52.5%), за РМЖ – 684 лица (52.6%) и за РДЧ – 502 лица (44.3%).
- От извършените 1245 прегледи с мамография, 396 (31.8%) показват промени в структурата на млечните жлези. 356 лица са насочени за различен тип допълнителни изследвания, консултации и лечение.
- От извършените 1148 прегледи с цитонамазка, 276 са с отрицателни резултати и 872 (75.9%) с изменения (възпалителни, дегенеративни, дисплазии и др. (РАР II гр. – 847; РАР III-IV-V гр. – 25). Насочени за допълнителни прегледи, изследвания и лечение са 145 лица.
- От извършените 1134 прегледи с тестове за окултни кръвоизливи са позитивирали 66 (5.8%) теста. Насочени за допълнителни изследвания са 110 лица.
- От извършените 3527 профилактични прегледа с изследвания за онкологични заболявания, за допълнителни изследвания и консултации са насочени 611 лица (17.3%).

4. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА

През 2018 г. са извършени редица проучвания и анализи на здравно-демографското състояние на населението по области. В рамките на различни кампании и инициативи са извършени анализи на факторите на риска за възникване на хронични незаразни болести (тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност), а също и анализи от проведени измервания на кръвно налягане; функционални измервания на дишането (спирометрии), включително и на количеството на въглероден окис в издишан въздух; тегло; ръст; кръвна захар; костна плътност, изследвания за рак на гърдата и други. Общо през годината са проведени 22 проучвания с 9727 обхванати лица.

В НЦОЗА е извършено проучване на приема на натрий сред населението в България на възраст 15-75 години чрез определяне екскрецията на натрий в урината: извършена е статистическа обработка на данните и анализ на получените резултати; корелации на 24-часова екскрецията на натрий в урината с ИТМ, T-test; рекодиране на стойностите на кръвното налягане в групи (нормално, високо нормално, стадий I хипертензия и стадий II хипертензия), двумерни разпределения по пол, ИТМ, екскреция на сол и прием на лекарство за високо кръвно, Fisher's Exact test; двумерни разпределения по въпроси от анкетната карта;

Проведено е валидизационно проучване за оценка приема на натрий чрез изследване екскреция на натрий в 24-часова урина - стартирала е статистическа обработка на данните и се извършва анализ на получените резултати.

Извършена е допълнителна обработка на данни за възрастовата група над 80 г. по пол от Националното изследване на факторите на риска за здравето сред населението на Р България - дескриптивна статистика за консумацията на групи храни (в г/ден) и енергиен % от групи храни и допълнителна статистическа обработка по фактор тютюнопушене: характеристика на групите редовни/ежедневни и епизодични пушачи, като и отказалите тютюнопушенето лица по пол възраст и населено място.

През отчетната година, въз основа на подадените от медицинските специалисти от здравните кабинети обобщени данни от профилактичните прегледи (извършени от ОПЛ), са изготвени и анализи за здравословното състояние на децата и учениците през учебната 2017/2018 г. Същите са предоставени на МЗ и областните администрации за информиране и предприемане на съответни мерки.

5. ФИНАНСОВИ РЕСУРСИ ПО ПРОГРАМАТА

Програмата се финансира от Републиканския бюджет. Разходването на средствата се планира всяка година.

През 2018 г., за дейности по програмата, са предоставени **190 000 лв.**

За дейности по раздел 1. *«Управление и координиране на дейностите по Програмата»* и раздел 2. *«Реализиране на дейности, насочени към намаляване на факторите на риска, водещи до ХНБ»* (провеждане на национални работни срещи и семинари; дейности за повишаване на капацитета на медицинските и немедицински специалисти и партньори по програмата; провеждане на образователно-информационни кампании по проблемите на 4-те рискови за здравето фактори – тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност; изготвяне, отпечатване и разпространение на здравнообразователни материали и др.) са изразходвани **66500 лв.**

За дейности по раздел 3. *«Реализиране на дейности, насочени към ранно откриване на водещите ХНБ»* (популационен скрининг на рак на шийката на матката; рак на млечната жлеза и рак на дебелото черво) са изразходвани **123 500 лв.** (1 300 лв. - за отпечатване на анкетни карти за пациентите и 122 200 лв. - за извършването на прегледите и изследванията).

6. ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ТЯХНОТО ПРЕОДОЛЯВАНЕ

Основни проблеми при реализиране на дейностите по програмата

- *Крайно ограничено, неадекватно и несвоевременно финансиране на дейностите по Програмата* - финансира се малка част от заложените по програмата дейности; средствата се получават обичайно в последното тримесечие на годината; липсва възможност за закупуване на дълготрайни материални активи за въвеждане на нови методи и подходи, насочени към промоцията на здраве и превенцията на ХНБ, а също и за използването на съвременни методи на обучение, с цел достигане на по-голяма аудитория от населението - създаване и режисура на филми, музикални творби за младите хора, срещи с известни личности, туризъм, самостоятелно организиране на празници и други масови изяви за населението, обучение на терен със специалисти по програмата.
- *Ограничен кадрови потенциал на всички нива (МЗ, РЗИ, НЦОЗА)* - не са включени достатъчно експерти, които да съдействат за управлението, координацията и реализирането на програмата; недостатъчен кадрови потенциал за ефективно и устойчиво реализиране на програмата; много ограничен човешки ресурс в РЗИ за промоция на здраве и профилактика на болестите.
- *Липса на интерес за заемане на позиции, свързани с промоцията на здраве и превенцията на болестите, в РЗИ и НЦОЗА и текучество на кадри*, поради ниското заплащане.
- *Недостатъчно сътрудничество между МЗ и други ведомства* по проблемите на програмата, отразяващо принципа „Здраве във всички политики“.

Проблеми, установени в процеса на провеждане на популационния скрининг

- *Недостатъчна информираност на населението*, поради липса на средства за предварителни и разяснителни дейности.
- *Кратък срок* за изпълнение на дейностите.

Предложения за оптимизиране на дейностите по програмата

- Провеждане на регулярни срещи на Националния програмен съвет и на Областните програмни съвети с оглед по-ефективно управление на програмата. Широко обсъждане при планирането на дейностите;
- Създаване на интернет платформа на програмата за повишаване нивото на информираност на населението и обмен на информация за дейностите, реализирани в различните региони на страната;
- Изграждане на ефективни механизми за мониторинг и оценка на Програмата;
- Адекватно, своевременно и в пълен обем финансиране на дейностите по програмата. Регламентиране на финансирането на дълготрайни активи, свързани с дейностите по програмата;
- Използване на съвременни методи на обучение, с цел достигане на по-голяма аудитория от населението - създаване на филми и музикални творби за младите хора; организиране на срещи с известни личности, празници и други масови изяви за населението, обучение на терен със специалисти по програмата;
- Повишаване на капацитета на медицинските и немедицински специалисти, ангажирани с реализирането на дейностите по програмата;
- Регулярно провеждане на срещи с представители на хранително-вкусовата промишленост, с цел дискусия на възможностите за подобряване състава на храните и повишаване наличността им на пазара
- Политика за адекватно заплащане на труда на работещите в РЗИ, НЦОЗА и другите национални центрове към МЗ;
- Идентификация и въвеждане в МЗ/РЗИ /НЗОК/ ОПЛ на индикатори за оценка на риска, в т.ч. адекватни индикатори и критерии за оценка и мониторинг на кърменето, храненето и хранителния статус на различни групи от населението;
- Актуализиране на нормативната уредба относно изискванията за здравословно хранене на различни възрастови групи от населението в съответствие със съвременните научни данни и развитието на науката по хранене и диететика.

Предложения за оптимизиране провеждането на популационния скрининг

- Подобряване на процеса на организация на провеждането на скрининга;
- Повишаване на информираността на населението;
- Адекватен срок за изпълнение на дейностите.